

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

56-1



BRNO 2015

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 56
Volume 56

Číslo 1
Issue 1

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttikay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Hedvika Břínková, Jiří Juchelka, Soňa Klanicová, Šárka Krupičková,
Olga Lečbychová, Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík,
Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Executive Editors, Typography

Azu design, s. r. o.

Software
Software

Adobe InDesign CC

Fotografie na obálce
Cover Photography

Želešice. Polotovar sekerky (viz obr. 5, str. 40).
Želešice. Axe blank (see Fig. 5, Pg. 40).

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19
602 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@arub.cz
Internet: <http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html>

Tisk
Print

Azu design, s. r. o.
Bayerova 805/40
602 00 Brno

ISSN 1211-7250
MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně
Vydáno v Brně roku 2015
Náklad 400 ks

Časopis je uveden na Seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.
Copyright ©2015 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., and the authors.

STUDIE A KRÁTKÉ ČLÁNKY
CASE STUDIES AND SHORT ARTICLES
STUDIEN UND KURZE ARTIKEL

Recenzovaná část

Peer-reviewed part

Rezensierte Teil

ČESKÁ ARCHEOLOGIE A ČTVRT STOLETÍ UŽÍVÁNÍ DETEKTORŮ KOVŮ

CZECH ARCHAEOLOGY AND A QUARTER-CENTURY OF METAL DETECTOR USE

ALEŠ NAVRÁTIL

Abstract

The use of metal detecting devices by the general public and the resultant plundering of archaeological sites is still one of the most painful issues in Czech archaeology. No simple or satisfactory solutions have been found. The aim of this paper is to objectively summarise the last 25 years of unrestricted use of metal detectors in the Czech Republic and its impact on the archaeological component of cultural heritage and on archaeology itself. The paper presents a quantitative model of metal detecting activities sourced from the available data. The results are employed to illustrate the effect of metal detecting activities on archaeological knowledge and to outline some related theoretical and methodological questions.

Keywords

Metal detectors – detectorists – quantitative model – open-field settlement – hill fort – bronze hoards

1. Úvod

Dnes již můžeme bez nadsázky konstatovat, že takzvaní detektoráři a detektoring coby volnočasová aktivita způsobili v archeologii a jejích pramenech zásadní převrat. Vzhledem k stále více zřejmému rozsahu devastace archeologického kulturního dědictví byla dosavadní témata zaměřena zejména na otázky, jak se k danému problému postavit, případně jak a zda je vůbec možné jej řešit (Mařík 2014; Smejtek, Lutovský, Militký 2013, 47–49). Poněkud stranou zůstal fakt, že nástup éry detektorů kovů podal zcela zásadní příspěvek k základním teoreticko-metodologickým otázkám archeologie jako takové. Pokud totiž odhlédneme od bolestného památkového aspektu celého problému a využijeme ta nejobecnější dostupná data o detektorářích a jejich nálezech, zjistíme, že tradiční archeologie a její prameny poznání jsou postaveny před v mnoha ohledech jiný obraz, než z jakého vycházeli badatelé celá desetiletí. Archeologii byla představena existence ve svém objemu nového segmentu pramenů, jehož objevení vrhá zcela odlišné světlo na kvantitativní míru dochování archeologických pramenů a klade tak otázky směřující k vypovídací hodnotě některých předmětů dosavadního archeologického bádání. Navíc se jedná o prameny, které archeologie svými tradičními metodami často přehlížela a ničila. O valnou většinu z tohoto segmentu však náš obor zároveň nenávratně přišel.

V současné době máme k dispozici takové informace, které nám umožňují alespoň přibližné kvantitativní zhodnocení detektorářských aktivit, ať už se jedná o počty detektorářů, nebo o počty jimi objevených archeologických nálezů. Vzhledem k povaze věci se pochopitelně bude vždy jednat pouze o hrubý odhad. Protože přesná čísla nikdy zjistit nemůžeme, je třeba následující kvantitativní zhodnocení chápat jako modelový příklad. Je na místě však považovat za relevantní a důležitý i takový výsledek, ze kterého vyplývá, že počty amatérsky nalezených kovových předmětů za



Poloha studovaného regionu na mapě Evropy.
Location of the study area on a map of Europe.

posledních dvacet let se pohybují o řády výše než počty, se kterými doposud pracovali archeologové.

Kvantitativní model bude následně využit k zhodnocení současného stavu dotčených archeologických pramenů a budou také nastíněny některé teoretické a metodologické otázky, které z nich vyplývají. Nejprve je však vhodné provést alespoň stručné shrnutí vývoje detektorové problematiky v české archeologii od jejího počátku.

2. Vývoj problematiky nekontrolovaného užívání detektorů kovů

Zatímco například v Německu se začaly objevovat problémy s hledači pokladů s detektory už na přelomu 60. a 70. let 20. století (Zainer 2001), u nás se začal tento koníček rozmáhat v atmosféře celospolečenské liberalizace teprve v průběhu let 90. V té době se začaly objevovat také první ojedinělé zprávy v archeologickém tisku (Korený, Slabina, Waldhauser 2000; Waldhauser 1995; Waldhauser 2001). Jelikož byla tehdy ještě ne příliš početná hledačská komunita zcela oddělena od odborníků, chyběla možnost vzhledu do problematiky a na první známé případy bylo nahlíženo jako na jednotlivé excesy, které se čas od času dostaly do zorného pole archeologů. Na přelomu milénia se jednotlivci ze stále rostoucího počtu hledačů začali dostávat do kontaktu s některými archeology a byly navázány první vztahy na bázi spolupráce. Mezi archeology se jednalo především o odborníky na dobu laténskou, kteří konfrontování s množstvím a informační hodnotou nálezů si ve svém vlastním badatelském zájmu jednoduše nemohli dovolit tyto hledače ignorovat (Čižmář, Kolníková 2006). Tato skutečnost začala postupně rozpoutávat diskusi v archeologické obci, jejímž tématem byl především etický aspekt takového počínání. Prvním výsledkem byl diskusní blok v Archeologických rozhledech v roce 2006. Na příspěvcích je dobře patrná rozpolcenost postojů k problematice (srov. Čižmář 2006; Vencl 2006). Prvotní téma „archeologie a detektor“, se záhy přeměnilo na téma „archeologie a detektoráři“. Ukázalo se totiž, že problémem není detektor kovu samotný, který může být při archeologickém výzkumu neocenitelným pomocníkem, ale jeho masové a nekontrolované užívání širokou veřejností.

Archeologie jako neziskový a necentralizovaný vědní obor dokáže reagovat na dynamiku okolního prostředí jen velmi pomalu. Zatímco v průběhu prvního decennia třetího tisíciletí se stala z detektoringu masová volnočasová aktivita se všemi svými důsledky, teprve v roce 2014 byl z iniciativy Archeologického ústavu AV ČR zorganizován pracovní seminář, na kterém se zástupci archeologických oprávněných institucí byli schopni shodnout na základních bodech týkajících se detektorové problematiky, které by měly

být prosazovány do připravované novely památkového zákona. Do té doby se hlavní téma detektorové problematiky postupně proměnilo na problém „archeologové, spolupracující detektoráři a státní správa“. Zkušenosti z posledních let totiž ukázaly, že represivní metoda ochrany památek před rabujícími detektoráři je prakticky neúčinná, zatímco spolupráce s těmi ochotnými přináší přes veškeré dílčí komplikace zásadní poznatky (Komoróczy, Vlach, Hložek 2014, 779–780). Tato spolupráce však není doposud v památkovém zákoně nijak reflektována, což klade jejímu efektivnímu využití mnohé překážky (Michalík 2009, 540–541).

3. Kvantitativní zhodnocení detektorářských aktivit

3. 1. Detektorářská komunita

Dlouhodobým sledováním detektorářské komunity s pomocí vzhledu od spolupracujících hledačů, informací od prodejců detektorů a dnes také díky internetovým sociálním sítím je možné vytvořit hrubý model, který nám umožní tuto komunitu kvantitativně zhodnotit. Odhady celkového počtu hledačů vycházejí z informací prodejců o počtu prodaných detektorů a zejména z počtu uživatelů na detektorářských webových stránkách, které tyto prodejci provozují. Nejdéle působícím internetovým portálem je www.detektorweb.cz. V současné době má kolem 46 000 registrovaných uživatelů (informace M. Kratochvíla). Druhý z nejnavštěvovanějších webových portálů www.lovecpokladu.cz má v současné době přes 20 000 uživatelů, z nichž téměř 17 000 navštíví stránky alespoň jednou za měsíc. 3 000 z těchto uživatelů přispělo na web nějakým příspěvkem a asi 700 uživatelů přispívá pravidelně (informace M. Mlejnského). Nelze pochopitelně předpokládat, že počet registrovaných uživatelů se rovná počtu aktivních hledačů. Uživatelé obou nejnavštěvovanějších webů se navíc do značné míry překrývají. V roce 2009 redakce časopisu *Detektor revue* prostřednictvím článku na zpravodajském portálu www.denik.cz odhadovala celkové počty hledačů v ČR až k číslu 20 000 (Šatrová 2009). V současné době se na základě výše uvedených dat odhaduje tento počet na 15 – 30 000 (Krásný 2014, 22). Přestože tyto odhady nemohou nabýt exaktní povahy, pro účely kvantitativního modelu je můžeme považovat za relevantní.

Ze sledování výše uvedených webů a sociálních sítí je patrné, že pro určitou skupinu hledačů je hledání s detektorem hlavní volnočasovou aktivitou, které se tyto hledači věnují v době „hledačské sezóny“ (tedy po orbě) i několikrát týdně a do které investují značné množství energie (obr. 1). Zde je opět možné využít kvalifikovaný odhad redakce *Detektor revue*, která počítá s rozmezím mezi 3 – 5 000 takto zapálených

hledačů (Šatrová 2009). Tomu by odpovídal počet pasivních přispěvatelů na webu Lovec pokladů a fakt, že se jedná pouze o počty jednoho ze dvou největších webů. Nazýváme tyto hledače dále jako „aktivní“. Z aktivních hledačů je nutné ještě vyčlenit ty, kteří se zaměřují primárně na hledání archeologických předmětů, kterými pro účely našeho modelu rozumíme identifikovatelné kovové nálezy datované od pravěku do středověku. Pro odhad jejich počtu neexistují relevantní podklady. Z dlouhodobého sledování hledačských webů a sociálních sítí je nicméně zřejmé, že jde o menšinu. Z rozboru počtu prezentovaných nálezů na portálu www.lovecpokladu.cz za říjen 2014 vyplývá, že z přibližně 1800 představených předmětů tvoří archeologické nálezy asi 5 % (autopsie autora). V sekci vyhrazené archeologickým nálezům je v současné době přes 3000 položek nashromážděných za poslední čtyři roky. Je však třeba mít na paměti, že většina hledačů si uvědomuje nezákonný charakter cíleného vyhledávání archeologických nálezů. Na hledačských portálech se proto objevují nejčastěji archeologické nálezy od hledačů, kteří se přímo na jejich vyhledávání nezaměřují, případně často od těch, kteří už s nějakou archeologickou institucí spolupracují. Počty na webech zveřejňovaných nálezů jsou navíc zcela nahodilým výběrem závislým na potřebě některých hledačů podělit se o výsledky svých aktivit. Velká část spolupracujících hledačů, jejichž data jsou využita níže, svoje nálezy na sociálních sítích a webech žádným způsobem neprezentuje, případně jen do velmi omezené míry. Tyto údaje nám proto v pátrání po počtech na archeologické nálezy zaměřených hledačů nikterak nepomohou a bude nutné se spokojit s odhadem. Na základě dlouhodobého sledování hledačské komunity použijeme pro náš kvantitativní model odhad 20 % z aktivního celku, tedy pětinu.



Obr. 1. Ilustrační foto způsobu prezentace nálezů jednotlivých hledačů na sociálních sítích a webových stránkách (archiv Archeo Moravia).

Fig. 1. Usual presentation of archaeological artefacts on social networks and web sites. Illustrative photo (Archeo Moravia archive).

Další zcela zvláštní skupinou jsou organizované rabovací bandy a jednotlivci, kteří páchají na archeologickém kulturním dědictví největší škody. Vzhledem k povaze jejich aktivit je však není možné nijak podchytit, a to ani hrubým odhadem.

3. 2. Úspěšnost aktivního hledače

Pro získání představ, kolik je takový aktivní detektorář zaměřený na archeologické předměty schopen za určité období najít relevantních nálezů můžeme využít informace od hledačů, kteří spolupracují s archeologickými institucemi. I zde jsou pochopitelně počty nálezů u jednotlivých hledačů velice individuální. Pro náš kvantitativní model se však z dostupných informací pokusíme dospět k průměrné hodnotě. K získání tohoto údaje použijeme následující vzorky:

1: V průběhu roku 2008 bylo v Regionálním muzeu v Mikulově zapsáno do databáze přijatých nebo zdokumentovaných detektorářských archeologických nálezů celkem 738 položek. Tyto pocházely z valné většiny od 4 hledačů a byly nashromážděny v průběhu dvou let. Pokud zprůměrujeme příspěvky jednotlivých nálezců a vydělíme časem, za který byly nálezy nashromážděny, zjistíme, že v průměru našel každý tento detektorář okolo 90 archeologických nálezů za rok.

2: Ze sledování diskuse na sociálních sítích hledačského sdružení Archeo Moravia sdružující spolupracující hledače, ve které si jednotliví hledači představují své nálezy, vyplynulo, že 8 hledačů našlo za první pololetí roku 2014 celkem 78 římských spon a 51 římských mincí. Z toho vyplývá, že jen římských spon a mincí je jeden hledač může najít za rok v průměru 32 kusů.

3: Dva aktivní hledači odevzdali na prostějovské pracoviště Ústavu archeologické památkové péče Brno za „pololetní sezónu“ roku 2014 přes 200 nálezů, z nichž bylo 40 římských spon. Opět se tedy pohybujeme v mezích okolo 40 římských spon a až dvěma sty nálezů jednoho hledače za rok.

4: Do muzejních sbírek Muzea Komenského v Přerově předal v roce 2014 jeden hledač 210 archeologických nálezů, které byly nashromážděny během dvou let. V průměru se tedy jedná o 105 nalezených předmětů za rok.

5: Výše uvedené údaje můžeme porovnat s odhady autorů článku zabývajícího se detektorovou prospekci latěnských lokalit na Moravě. Autoři zde uvádějí dva případy hledačů, z nichž jeden našel přibližně 30 a druhý 90 římských spon za rok (Čižmář *et al.* 2008, 129–130).

6: Ve Vlastivědném muzeu v Šumperku evidují od roku 2006 přibližně 1000 nálezů nashromážděných 15 hledači, kteří tak v průměru odevzdají do muzea 8 nálezů ročně.

7: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně získalo první detektorářské nálezy již v roce 1987. Výrazně stoupající intenzitu mají aktivity hledačů spolupracujících s tímto muzeem od roku 2007. Od té doby získalo muzeum asi 400 nálezů převážně od pěti osob, tedy v průměru 11 nálezů za osobu a rok.

Je zřejmé, že výše uvedené údaje získané z muzejních a jiných archeologických institucí odráží mimo jiné to, jak intenzivně konkrétní organizace s hledači spolupracuje, především však v jak bohaté oblasti na archeologické nálezy se nachází. Logicky je však možné předpokládat, že hledači zaměření primárně na archeologické nálezy se neomezují pouze na hledání v okolí svého bydliště, ale cestují často do oblastí známých svým nálezovým potenciálem (autopsie autora). Je proto na místě nahlížet na data od institucí a hledačů z archeologicky bohatých regionů jako na standardní, ne výjimečný jev. Celkově je tedy možné říci, že úspěšnost těchto hledačů se pohybuje v mezních hodnotách od deseti do dvou set nalezených archeologických nálezů ročně. Nejčastěji se však tyto hodnoty pohybují mezi 90 – 100 nálezů za rok.

3. 3. Kvantitativní model

Výše uvedené informace využijeme pro sestavení kvantitativního modelu, který se pokusí modelovat dopad působení aktivních hledačů na movité archeologické dědictví. Pro lepší flexibilitu modelu je vhodné vytvořit minimalistickou a maximalistickou variantu. S využitím výše uvedených informací můžeme stanovit tyto hodnoty na 20 archeologických nálezů aktivního hledače zaměřeného na archeologické nálezy ročně pro minimalistickou variantu a 160 pro maximalistickou. To odpovídá průměru 90 nálezů jednoho hledače ročně. Do kontaktu s archeologic-

kými nálezy se samozřejmě dostávají také ti, kteří se na ně přímo nezaměřují. A to jak náhodně, tak občasné záměrně. Předpokládejme tedy, že aktivní hledač nezaměřující se na archeologické předměty najde ročně 0 – 10 archeologických nálezů.

Ve výpočtu spojíme výše odhadované počty aktivních detektorářů (tedy 3 – 5 000, z nichž je pětina zaměřena primárně na archeologické nálezy) s počty nálezů, které může najít hledač za rok. Zjistíme tak minimalistickou a maximalistickou variantu výsledku, kolik je aktivními hledači vyzvednuto archeologických nálezů za jeden rok (obr. 2).

Z výsledků vyplývá, že v případě extrémního optimismu (tedy za předpokladu, že aktivních hledačů je nejnižší námi odhadovaný počet a archeologicky zaměřený hledač najde maximálně 20 artefaktů ročně, zatímco „válekař“ žádný) vidíme, že aktivní hledači najdou okolo 12 000 nálezů ročně, zatímco extrémní pesimisté mohou odhadovat až téměř 160 000 ročně. Pokud využijeme náš odhadovaný průměr 90 nálezů ročně, pohybují se minimální a maximální hodnoty ve vztahu k odhadu počtu hledačů v rozmezí 66 až 110 tisíce nálezů za rok. V průměru se tedy jedná o počty kolem 90 tisíců nálezů ročně. Z výpočtu jsou vynechání pasivní hledači, kteří samozřejmě také do styku s archeologickými nálezy přicházejí, i když se dá očekávat, že poměrně zřídka. Nicméně vzhledem k jejich vysokému počtu se jedná o statisticky nezanedbatelné hodnoty. Pokud totiž budeme předpokládat, že pasivních hledačů je 10 – 25 000 (tedy celkový odhadovaný počet hledačů bez těch aktivních) a každý z nich najde průměrně za rok jeden archeologický nálezy, zvedne se nám průměrný odhad o téměř 18 tisíc předmětů ročně. Dále jsou z výpočtu vyjmuty organizované rabovací skupiny. Jejich aktivity se soustřeďují na celou škálu nálezů včetně bronzových a jiných depotů, v nichž se počet předmětů může pohybovat od jednotek a desítek až ke stovkám. Z tohoto důvodu jsou počty vyzvednutých předmětů neodhaditelné. Jisté však je, že skutečné počty by se zejména v minulém desetiletí projevíly v našem modelu dosti výrazně. Z podobných

hledači	Aktivní hledači							
	Zaměření na archo				Nezaměření na archo			
	Min.		Max.		Min.		Max.	
	600		1000		2400		4000	
nálezy	Min. 20	Max. 160	Min. 20	Max. 160	Min. 0	Max. 10	Min. 0	Max. 10
	12 000	96 000	20 000	160 000	0	24 000	0	40 000
∅	54 000		90 000		12 000		20 000	
∅	72 000				17 500			
Σ	89 500							

Obr. 2. Tabulka průměrující odhadované počty detektorářů a vyzvednutých nálezů za jeden rok. Min. – minimalistický odhad, Max. – maximalistický odhad.

Fig. 2. The estimated numbers of detectorists and archaeological artefacts found by metal detecting in one year. Min. – minimal estimate, Max. – maximal estimate.

důvodů není možné do modelu zařadit ani nálezy mincovních pokladů, kterých se ovšem podle dlouhodobých zkušeností může objevit až několik za rok.

Za předpokladu, že jsou vstupní data v našem modelu o počtech hledačů alespoň rámcově správná, vyzvednou hledači v ČR v průměru téměř 100 000 archeologických nálezů za rok. Nicméně i kdyby se zdály odhadované počty přehnaně vysoké, na příkladu minimalistické varianty modelu je zřejmé, že závažnost tématu je stále dramatická.

4. Současný stav na vybraných typech archeologických lokalit

Z výše uvedeného modelového odhadu je patrné, že dopad hledačských aktivit na archeologické prameny je zásadní. Počet vyzvednutých nálezů za rok se od počátku 90. let 20. století pochopitelně pomalu zvedal s rozšiřující se hledačskou základnou. Přesto je zřejmé, že celkový počet vyzvednutých archeologických nálezů se již pohybuje v řádech stovek tisíců. Jak se tato situace projevuje na archeologických lokalitách a co z ní plyne pro archeologické poznání?

4. 1. Nížinná sídliště na obhospodařovaných plochách

Pooraná pole jsou jedním z hlavních cílů valně většiny aktivních hledačů. Na archeologických lokalitách vynáší každoroční orba na povrch stále další a další předměty. Jak se ukazuje, mnohé lokality je možné s úspěchem „těžit“ dlouhou řadu let. Obrovské množství vyzvednutých předmětů se však pochopitelně podepsalo i zde. Jsou to především ty nejlákavější lokality, jako např. římské pochodové tábory na jižní Moravě, které už je možné považovat za prakticky „vysbírané“ (jako příklad za všechny uveďme lokalitu Mušov-Písky). Na druhou stranu je až zarážející, že mnohé ne tak výrazně exponované lokality vydávají i přes dlouhodobé nájezdy stále další předměty.

Uveďme si příklad nálezového potenciálu ornice na konkrétní lokalitě z Břeclavska. Z ornice na sídlišti z doby římské na katastru obce Rakvice nashromáždili tři hledači mezi lety 2007 až 2014 celkem 372 bronzových a stříbrných předmětů z čehož tvoří 134 kusů spony a 66 mince. Nutno dodat, že díky bohatosti nálezů patří lokalita mezi extrémně často navštěvované (v době „hledačské sezóny“, tedy před zasetím a po orbě téměř denně) a jedná se proto jen o omezený, i když významný segment (informace Z. Blably).

Na další lokalitě na tomtéž katastru našel jeden hledač v průběhu let 2007 a 2008 68 archeologických nálezů, z nichž bylo 34 spon z doby římské a 12 římských mincí.

Dobře zdokumentovaný je případ lokality na východní Moravě, kde dva hledači v intervalu dvou let (900 – 1000 hodin detektorového průzkumu!) nashromáždili 67 antických mincí, 48 spon (1 halštatská, 4 laténské, 43 doba římská) a na 200 kusů identifikovatelných pravěkých bronzových předmětů. Součástí kolekce je také 70 přeslenů (informace J. Koryčanského).

V této souvislosti nelze nezmínit ekonomické centrum nadregionálního významu doby laténské u Němčic nad Hanou na Prostějovsku, kde dva hledači nashromáždili za bližší neurčené časové období na 2000 bronzových, stříbrných a zlatých předmětů spolu se stovkami dalších nekovových nálezů (Čížmář, Kolníková 2006, 261). Je vhodné doplnit, že bez ohledu na památkový status je tato lokalita neustále cílem intenzivních nočních nájezdů, což značí stále nevyčerpaný hledačský potenciál. Přes konstatování značné devastace lokality zde byli archeologové schopni osm let od výše zmíněné publikace nálezů a přes deset let konstantního rabování lokality najít detektorem za jeden den dvě keltské mince (Vích 2015, 142–143).

4. 2. Hradiska doby bronzové

Jako příklad zemědělskou činností nepoškozených archeologických lokalit uveďme hradiska z doby bronzové. Na lokalitách tohoto typu není odhad vyzvednutých předmětů prakticky možný, neboť bývají hlavním cílem rabovacích skupin, zatímco spolupracující hledači se takovým lokalitám vyhýbají. Z dostupných informací si však můžeme být jisti tím, že i zde převyšují počty vyzvednutých kovových předmětů mnohonásobně počty, se kterými doposud manipulovali archeologové. Vzhledem k vysoké tržní hodnotě zejména bronzových depotů a dalších kovových předmětů doby bronzové, byla těmto lokalitám věnována rabovači důkladná pozornost. Proto je situace na většině hradisek z metalických období dnes již zcela fatální (např. Szabó 2013).

Pro představu si uveďme některé případy z dostupných informací. Dobře zdokumentovaným příkladem malého hradiska, které uniklo větší hledačské pozornosti a na kterém byl proveden rozsáhlý detektorový průzkum, je lokalita na katastrálním území obce Kladky. Zde bylo objeveno za v přepočtu 360 hodin detektorového průzkumu 5 bronzových depotů a na 80 dalších bronzových archeologických artefaktů (Vích 2012).

Podstatně dramatičtější situace se dá očekávat na hradiscích, která ve své době představovala významná mocenská a sociokulturní centra, jakými byly např. „Plešivec“ v Čechách, nebo „Tabulová hora“ na Mora-

vě. Na příkladu „Tabulové hory“ u Klentnice je dnes již zřejmé, že počty vyzvednutých bronzových depotů se na takovýchto lokalitách pohybují v řádu desítek (Navrátil 2010, 289). Oprávněnost tohoto tvrzení nám mimo jiné nepřímo dokládá šťastnější případ středomoravského hradiska „Brněnka“ na katastrech obcí Žárovice a Hamry, z jehož okolí se počtem známých bronzových depotů vyšplhal zejména díky detektorářským aktivitám na celkový počet 23 (informace M. Salaše). I zde je však třeba počítat s faktem, že se jedná pouze o segment z vyzvednutého počtu, který se shodou různých okolností dostal do rukou archeologům (srov. Čížmář 2006, 289).

Současný příliv bronzových depotů do archeologických sbírek pochází především z náhodných nálezů z volné krajiny mimo notoricky známá archeologická naleziště (např. Chvojka *et al.* 2009). Například jen v jižních Čechách přibýlo od roku 2000 do muzejních sbírek, případně bylo zdokumentováno 60 bronzových depotů (informace O. Chvojky). Hradiska jako nápadné cíle jsou už v tomto ohledu nenávratně a často definitivně zničena.

4. 3. Keltská oppida

Keltská oppida a laténské lokality vůbec mají v detektorové problematice smutnou pozici. Jak už bylo zmíněno, díky své obecně povědomé atraktivitě byla právě oppida mezi prvními cíli detektorářských aktivit dlouho před tím, než se začaly ustavovat první kontakty mezi hledači a archeology (srov. Vích 2006, 303, pozn. 1; Waldhauser 1995). Na základě dostupných informací o oppidu u Stradonic je možné názorně ilustrovat rozdíl mezi dobou před a po nástupu detektorů.

Předpokládá se, že při „zlaté horečce“ na stradonickém oppidu v souvislosti s nálezem zlatého mincovního pokladu v roce 1877 bylo z prostoru hradiska vyzdviženo přes 100 000 nálezů (Rybová, Drda 1994, 9). Již v té době bylo zřejmé, že se jedná o výjimečně významnou a bohatou lokalitu. Po prvním systematickém výzkumu v roce 1929 uvedl A. Stocký poznatek, že míra narušení archeologické podstaty oppida byla v celku zanedbatelná (Drda, Rybová 1997, 65). Stradonické oppidum si přesto udrželo svůj štítek „vyplundrované“ lokality. Díky tomuto předsudku se badatelský hledáček v druhé polovině 20. století soustředil na ostatní česká oppida, zatímco zájem o Stradonic ustoupil zcela na pozadí. Tuto situaci narušilo až budování plynovodu v roce 1981, jehož dráha protínala část oppida. Záchranný archeologický výzkum na více jak 1 km dlouhé části výkopu pro plynové potrubí vedli odborníci z Archeologického ústavu tehdejší ČSAV v Praze A. Rybová a P. Drda. V duchu představy o poničení lokality zlatou horečkou pak nepřekvapily výsledky výzkumu, v je-

hož průběhu bylo nalezeno 12 ozdobných předmětů z bronzu a železa (Rybová, Drda 1994, 106). Dnes je již zřejmé, že tato situace nebyla způsobena stavem poničení lokality, nýbrž metodikou výkopových prací, kterým nepředcházela důkladná průzkum ornice.

Ať už mohlo být hledání pokladů u Stradonic v 70. letech 19. století jakkoliv intenzivní, tehdejší hledači se svými možnostmi nemohli ani přiblížit těm, kteří dnes vyhledávají s pomocí detektorů kovů. Skutečná a definitivní zkáza kovového archeologického bohatství stradonického oppida se udála až na přelomu 20. a 21. století s nástupem éry detektorů kovů (srov. Waldhauser 2001, 441). Že se rozsáhlé nájezdy na Hradisko děly ještě v roce 2003, nám ilustruje popis zaměstnanců Archeologického ústavu, kteří na lokalitě v té době prováděli geofyzikální měření a s rabovači a stopami po brutálních zásazích do terénu se setkávali opakovaně (Křivánek 2006, 314–315, obr. 1). Představu o rozsahu novodobého poškozování lokality nám pak může pomoci utvořit J. Militký se svým odhadem počtu mincí vyzvednutých na stradonickém oppidu mezi lety 1990 – 2005. Odhad byl vytvořen na základě sledování mincovních burz. J. Militký odhaduje, že jen tohoto typu artefaktů bylo vyzvednuto za uvedených 15 let okolo 2000 – 5000 kusů (Vích 2007, 630). Při porovnání s Němčicemi, kde jen dva hledači shromáždili na 420 mincí a kde je po deseti letech intenzivního plundrování stále možné mince najít, se tento odhad nejeví nikterak nadsazený, ba spíše naopak (Čížmář, Kolníková 2006, 261).

Typů lokalit a pramenů, kterým by v souvislosti s nekontrolovaným detektoringem mohla být věnována pozornost je ještě celá řada – středověké hrady, tvrze, zaniklé vsi. Celou samostatnou kapitolu tvoří numismatika.

5. Detektoring jako bolestná i přínosná zkušenost pro archeologii

Nekontrolované užívání detektorů kovů nicméně nepřineslo archeologii pouze rozsáhlou devastaci archeologického kulturního dědictví, ale také celou řadu poznatků. A je na místě tvrzení, že z hlediska teoreticko-metodologického to jsou pro archeologii poznatky zcela zásadní. Můžeme se totiž oprávněně domnívat, že bez masového charakteru detektoringu by zůstala řada zjištěných a významných jevů archeologům skryta. Tyto nezastupitelné poznatky byly z hlediska celkového přínosu nabyty jistě příliš draze, avšak na současném stavu se zpětně již nic změnit nedá a v zájmu vědecké objektivity je třeba využít a akceptovat i nepříjemná fakta.

Jako první příklad uvedme nálezový potenciál ornice, který je prezentován na výše zmiňovaných ukáz-

kách. Záchranný archeologický výzkum před nástupem detektorů kovů by na těchto lokalitách vedl ke stržení ornice i se stovkami nálezů vysoké informační hodnoty. I v případě, že by archeologové detektory disponovali, krátký detektorový průzkum před samotným skrytím ornice může mít nutně pouze omezené výsledky, neboť jak vidno ornice na lokalitě nemusí být absolutně zbavena archeologických nálezů ani po dlouhých letech masového vybírání. Dalším zásadním přínosem je možnost rozpoznání přítomnosti elit, respektive výrazné výrobně-obchodní složky na zdánlivě běžných nížinných lokalitách. Pouze masové a dlouhodobé vybírání nám mohlo odhalit tyto skutečnosti.

Dalším významným příspěvkem je poznání související s transformací a archeologizací hmotné kultury. Na příkladu četnosti výskytu římských spon v ornici na sídlištní doby římské si můžeme udělat dobrou představu o tom, jaké procento jednoho druhu předmětu denní potřeby se dostalo do „standardního“ archeologického kontextu – do zahloubeného objektu (srov. Neustupný 1996, 495). Ze standardních výzkumů známe jednotlivé kusy ze sídlištních objektů,

desítky z hrobů – to vše v kontrastu se stovkami z ornice. Dále se můžeme ptát, o čem nám tento jev vlastně vypovídá? O velké oblíbenosti a vysoké ztrátivosti tohoto typu předmětů u germánského obyvatelstva? O hustotě nebo délce osídlení? Jakou má výpovědní hodnotu práce hodnotící několik římských spon, když víme, že v soukromých sbírkách jsou jich tisíce? Tyto a další otázky bychom si nemohli položit, nebýt masového detektoringu.

Druhou výraznou pramennou oblastí, na které je možné dokumentovat dopad éry detektorů na archeologické závěry, jsou bronzové depoty. Jen málo časté nálezy nových depotů budily na přelomu 20. a 21. století dojem, že ze země již byla vyzvednuta, případně zničena většina toho, co lidé v době bronzové v podobě hromadných kovových depozit do země uložili. Teprve postupné prosakování informací o činnosti a úspěšnosti rabovacích skupin a zvyšující se počet odevzdaných depotů od spolupracujících hledačů vyvedl archeologii z této mylné představy (srov. Salaš 2005, 22; Smejtek, Lutovský, Militký 2013, 14).



Obr. 3. Nález bronzového depotu. V tomto případě byl k objevu přivolán archeolog (archiv M. Kratochvíla).
Fig. 3. Bronze hoard find. An archaeologist was called to the find in this case (private archive of M. Kratochvíl).

Například lokalita „Cezavy“ u Blučiny se svými 18 známými depoty byla považována dlouhá léta za polohu s výjimečnou koncentrací tohoto typu nálezů (Salaš 2005, 230). Příklad výše zmíněného hradiska „Brněnka“ a dalších lokalit ukazuje, že původ tohoto „mýtu“ je třeba hledat v souhře okolností. V případě „Cezav“ byl prováděn dlouholetý a plošně rozsáhlý systematický výzkum (6 depotů), navíc lokalita byla dlouhodobě „kultivovaná“ drobným zemědělstvím a zahrádkářstvím, přičemž náhodné nálezy objevené při polních pracích směřovaly do rukou profesionálních badatelů (12 depotů). „Cezavy“ u Blučiny nepochybně byly výjimečnou a významnou lokalitou své doby, nicméně obraz jedinečnosti na základě extrémního výskytu depotů byl s nástupem detektorů překreslen. Naše představy o hradiscích s výskytem bronzových depotů o počtech v řádu jednotek je v obecnosti třeba posunout o jeden řád výše.

V této souvislosti stojí za zmínku další fakt. Při pohledu na nálezové okolnosti moravských bronzových depotů v souborné práci M. Salaše (2005) dokumentující stav k roku 1999 zjistíme, že z celkového počtu 164 známých depotů střední, mladší a pozdní doby bronzové bylo pouze 12 vyzvednuto archeology (z toho 6 pochází ze systematického výzkumu na „Cezavách“). Z uvedených čísel je zřejmé, že na tomto poli bylo archeologické poznání vždy téměř absolutně závislé na náhodných nálezech se všemi průvodními jevy ovlivňujícími spolehlivost a úplnost informací. Ve světle této skutečnosti můžeme depoty nalezené a odevzdané amatérskými hledači v posledních letech sotva považovat za újmu archeologii (obr. 3). Naopak u značné části nedávno objevených hromadných nálezů bylo díky poučenosti amatérů umožněno dokumentovat uložení „in situ“, což u valné většiny dřívějších náhodných nálezů možné nebylo (Smejtek, Lutovský, Militký 2013, 163, 230, 247, 321; srov. Szabó 2012). Není třeba dodávat, jak zásadní jsou tyto informace pro interpretaci nálezu.

Bylo již také popsáno, jak se na kvantitě nálezových depotů v průběhu minulého století projevovaly faktory, jako je např. metoda obdělávání polí a způsob provádění zemních prací (Salaš 2005, 23–25; Smejtek, Lutovský, Militký 2013, 13–14). Nástup detektorů kovů tuto tezi plně potvrdil a ukázal, že klesající křivka četnosti nálezů depotů nesouvisela s ubývajícím pramennou základnou, ale se způsobem jejich nacházení a zčásti také s rozvojem nelegálního obchodu s tímto druhem památek (srov. Szabó 2013).

Depoty vyzvednuté v posledních dvaceti letech na území ČR, které se nedostaly do rukou archeologů, lze zcela jistě počítat v řádu stovek. Na základě té části, která se k archeologům dostala se přesto

zdá, že současná pramenná základna je dostatečně reprezentativní k zachycení obecných vývojových trendů, jako je například kvantitativní a chronologický výskyt depotů. S již podstatně výraznějším zkrácením na poli četnosti a prostorového rozšíření je třeba počítat u výskytu konkrétních typů artefaktů, zejména těch méně častých. Zcela fatálně a plošně jsou dotčeny naše možnosti poznání hradisek doby bronzové coby metalurgických ekonomicko-sociálních areálů.

6. Detektory, zákony, společnost

Při celkovém hodnocení se nutně nabízí otázka, zda se dalo masovému ničení lokalit s detektory kovu nějak zabránit. Nezbyvá než konstatovat, že archeologie jako obor a archeologové jako jednotlivci ve skutečnosti nikdy neměli reálnou možnost tomuto trendu účinně čelit. Za selhání lze považovat pouze zpoždění, s jakým si tuto skutečnost archeologové uvědomili (pokud vůbec). Rychlejší reakce by mohla znamenat rychlejší shodu uvnitř obce na nezbytnosti využití spolupracujících hledačů (ke které již dnes alespoň na úrovni muzejních pracovišť víceméně došlo) a řešení problému pomocí preventivních průzkumů ohrožených lokalit. Nelze předpokládat, že by včasější reakce archeologické obce mohla nějakým způsobem ovlivnit legislativní změny vedoucí k většímu omezení detektoringu, jak je dobře patrné na dlouhá léta probíhající a stále ne-realizované novele Památkového zákona. Především však nelze předpokládat, že by případná legislativní změna měla zásadní dopad na rabování samotné. Jako ilustrativní příklad poslouží opět Němčice nad Hanou, kde prohlášení lokality kulturní památkou trvalo osm let, a dále výše zmíněný fakt, že tento akt neměl na ochranu památky před rabovači sebe-menší dopad. Současný legislativní rámec nepřímou vyhledávání archeologických nálezů pomocí detektoru zakazuje, nicméně vymahatelnost tohoto zákazu je prakticky nulová (srov. Vích 2012, 238–239). Nadnárodní charakter celého problému dokládá situace ve většině zemí kontinentální Evropy, kde se archeologové potýkají v obecném měřítku se stejnými problémy (Karl 2011; Kobyliński, Szpanowski 2009; Szabó 2013; Zeiner 2001; Lehorst 2013). Poněkud odlišná situace panuje ve Velké Británii, kde byl od počátku využíván liberální model regulace hledačských aktivit (k právním normám jednotlivých evropských zemí viz Barkin 2013; Michalík 2009). Ten na jednu stranu nemotivuje k zatajování učiněných nálezů, na druhou stranu však otevřeně rezignuje na případnou neochotu spolupracovat (nutno však dodat, že restriktivní legislativa, kterou není vůle ani šance naplňovat, není pro archeologii reálně o nic větším přínosem). Během průzkumu místní hledačské komunity se 15% hledačů otevřeně přiznalo, že archeologické nálezy nikam nehlásí ani nezazname-

nává (Thomas 2012, 54). Za pozitivní výsledek britského modelu můžeme považovat veřejnou databázi s názvem Portable Antiquities Scheme (<https://finds.org.uk>) se záznamy o učiněných nálezích v počtu stovek tisíců. Podobnou cestu regulace detektoringu zvolilo Dánsko. Zde archeologové hodnotí uplynulá desetiletí s detektory kovu v rukou veřejnosti i přes předpokládané ztráty veskrze pozitivně a snad až přespříliš idealisticky (Dobat 2013). Důvody spatřují především ve zdravém lokálním patriotismu a důvěře v muzejní (a obecně státní) instituce. Zároveň si uvědomují, že tato zkušenost není jednoduše přenosná (Dobat 2013, 719). Příklad Dánska a nejspíše i Velké Británie napovídá, že jádro problému leží nejen ve znění zákonů, ale také v rovině společenské. V české společnosti, kde můžeme na pozadí politických událostí pozorovat vysokou nedůvěru v orgány státní správy a zároveň nízkou míru kulturní a společenské sounáležitosti, lze jen těžko očekávat plošnou vstřícnost a uvědomělost ze strany veřejnosti, včetně té detektorářské. Kultivace vztahů mezi hledači a archeology se do budoucna jeví jako jediná efektivní cesta řešení této problematiky (Mařík 2014; Thomas 2012, 50).

7. Závěr

Nástup éry detektorů kovů v archeologii byl a je nevyhnutelný aspekt technologicko-ekonomického rozvoje v demokraticko-liberální společnosti. Jeho příchodu nebylo možné nijak zabránit, a proto dopadl na archeologické kulturní dědictví mírou odpovídající celkové morálně-kulturní společenské atmosféře té které země. V České republice přineslo 25 let nekontrolovaného detektoringu nenahraditelné informační ztráty, které se pohybují v řádech stovek tisíců kovových archeologických artefaktů. Na druhou stranu nelze opomíjet skutečnost, že masový aspekt detektoringu odhalil pro archeologii celou řadu velice závažných jevů, které by jinak zůstaly nepoznány.

Poděkování

Za poskytnuté informace a rady patří díky provozovatelům webů Miroslavu Kratochvílovi a Marku Mlejnskému, spolupracujícím hledačům Zdeňku Blablovi, Pavlu Hiclovi, Oldřichu Liznarovi, Jakubovi Koryčanskému, Tomáši Mertovi, Robertovi Kuruczovi, Václavu Wasserbauerovi a sdružení Archeo Moravia, dále archeologům Pavlu Fojtíkovi, Jakubovi Halamovi, Janě Langové, Milanu Salašovi, Zdeňku Schenkovi, Ondřeji Chvojkovi a Janu Maříkovi.

Literatura

- Barkin, M. 2013:** Laws in Europe on the use of metal detectors. In: A. Lagerlöf, A. Chadburn (eds.): *Who cares? Perspectives on Public Awareness. Participation and Protection in Archaeological Heritage*. Europae Archaeologiae Consilium Occasional Paper 8. Jambes: Europae Archaeologiae Consilium, 33–36.
- Čižmář, M. 2006:** Detektor ano, nebo ne? Archeologie a detektory kovů. *Archeologické rozhledy* 58, 284–290.
- Čižmář, M., Čižmářová, J., Kejzlar, M., Kolníková, E. 2008:** Detektorová prospekce lokalit z doby laténské na Moravě. *Přehled výzkumů* 49, 125–131.
- Čižmář, M., Kolníková, E. 2006:** Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. *Archeologické rozhledy* 58, 261–283.
- Dobat, A. 2013:** Between Rescue and Research: An Evaluation after 30 Years of Liberal Metal Detecting in Archaeological Research and Heritage Practice in Denmark. *European Journal of Archaeology* 16(4), 704–725.
- Drda, P., Rybová, A. 1997:** Keltská oppida v centru Boiohaema. *Památky archeologické* 88, 65–123.
- Chvojka, O., Frána, J., John, J., Menšík, P. 2009:** Dva depoty ze starší doby bronzové v areálu mohylového pohřebiště u Nové Vsi (okr. Český Krumlov). *Archeologické rozhledy* 61, 607–636.
- Karl, R. 2011:** On the Highway to Hell: Thoughts on the Unintended Consequences for Portable Antiquities of §11(1) Austrian Denkmalschutzgesetz. *The Historic Environment* 2(2), 11–113.
- Kobyliński, Z., Szpanowski, P. 2009:** Metal Detector Users and Archaeology in Poland: The Current State of Affairs. In: S. Thomas, P. Stone (eds.): *Metal Detecting and Archaeology*. Woodbridge: Boydell & Brewer, 13–24.
- Komoróczy, B., Vlach, M., Hložek, M. 2014:** Detektorový nález římsko-provinciálního prolamovaného kování z Pavlova, Jihomoravský kraj. In: J. Čižmářová, N. Venclová, G. Březinová (eds.): *Moravské křižovatky*. Brno: Moravské zemské muzeum, 767–784.
- Korený, R., Slabina, M., Waldhauser, J. 2000:** „Kausa Plešivec“ – nové nálezy depotů v roce 1999. *Podbrdsko* 7, 228–233.
- Krásný, F. 2014:** Problematika detektorů v archeologii. Rkp. diplomové magisterské práce. Uloženo:

- Ústav pro archeologii, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- Křivánek, R. 2006:** Nelegální využívání detektorů kovů není problém několika jednotlivých lokalit. *Archeologické rozhledy* 58, 313–321.
- Lehorst, M. 2013:** A way to balance societal needs in law. Suggestions for new regulation on the use of metal detectors in the Swedish Heritage conservation Act. In: A. Lagerlöf, A. Chadburn (eds.): *Who cares? Perspectives on Public Awareness. Participation and Protection in Archaeological Heritage*. Europae Archaeologiae Consilium Occasional Paper 8. Jambes: Europae Archaeologiae Consilium, 17–22.
- Mařík, J. 2014:** Amatéři a profesionálové. Cesty možné spolupráce. In: M. Bureš, L. Šmejda, M. Šmolíková (eds.): *Veřejná archeologie 5. Příspěvky z konference Archeologie a veřejnost 7/2013*. Plzeň: Katedra archeologie Západočeské univerzity Plzeň, *Veřejná archeologie*, o. s., 80–84.
- Michalík, T. 2009:** Právne aspekty ochrany archeologického kultúrneho dedičstva v Európe. *Archeologické rozhledy* 61, 524–546.
- Navrátil, A. 2010:** Nové nálezy z „Tabulové hory“ u Klentnice a stav archeologické nevědomosti. *Přehled výzkumů* 51, 282–292.
- Neustupný, E. 1996:** Poznámky k pravěké sídlištní keramice. *Archeologické rozhledy* 48, 490–509.
- Rybová, A., Drda, P. 1994:** *Stradonice. Rebirth of the Celtic oppidum*. Praha: Archeologický ústav AV ČR Praha.
- Salaš, M. 2005:** *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Moravské zemské muzeum.
- Smejtek, L., Lutovský, M., Miličský, J. 2013:** *Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách*. Praha: Libri.
- Szabó, G. V. 2012:** In search of Late Bronze Age Treasures. *Hungarian Archaeology* 2012 (Winter) [online]. 2012 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: http://www.hungarianarchaeology.hu/wp-content/uploads/2013/02/eng_szabog_12W.pdf.
- Szabó, G. V. 2013:** Late Bronze Age stolen. In: A. Anders, G. Kulcsár, V. Kiss, G. Kalla, G. Szabó (eds.): *Moments in time. Papers presented to Pál Raczky on his 60th birthday*. Prehistoric Studies 1. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 739–815.
- Šatrová, A. 2009:** Zlaté časy jsou pryč, tvrdí hledači pokladů [online]. *Deník.cz*. 2009-08-01 [cit. 2014-11-03]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/hledaci_poklady20090731.html.
- Thomas, S. 2012:** Searching for answers: a survey of metal-detector users in the UK. *International Journal of Heritage Studies* 18(1), 49–64.
- Vencl, S. 2006:** Detektoráři jsou specializovaní zloději, něco na způsob bytařů. *Archeologické rozhledy* 58, 307–309.
- Vích, D. 2006:** Detektory kovů v archeologii: úhel pohledu regionálního archeologa. *Archeologické rozhledy* 58, 301–306.
- Vích, D. 2007:** Konference detektory kovů v archeologii. *Archeologické rozhledy* 59, 418–425.
- Vích, D. 2012:** Kladky – neznámé hradiště na severozápadní Moravě. *Památky archeologické* 103, 233–272.
- Vích, D. 2015:** Seminář Detektory kovů v archeologii 2014. *Archeologické rozhledy* 67, 141–143.
- Waldhauser, J. 1995:** Detektory získané nálezy z keltského oppida ze Stradonic. *Archeologické rozhledy* 47, 418–425.
- Waldhauser, J. 2001:** Keltské nálezy z Čech získané v letech 1990–2000 detektory kovů. *Archeologie ve středních Čechách* 5(2), 441–458.
- Zainer, W. 2001:** Metallsonden – Fluch oder Segen für die Archäologie? Zur Situation der privaten Metallsucherei unter besonderer Berücksichtigung der bayerischen Verhältnisse. *Bericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege* 39/40 (1998/1999), 9–55.

Resumé

Twenty-five years after metal detecting began to evolve as a personal hobby, we are able to state that metal detecting has caused a radical change in Czech archaeology. The existing debate has been focused on dealing with the mass looting of archaeological sites. The fact that the “detecting era” has fundamentally contributed to theoretical and methodological viewpoints essential to archaeology has rarely been made explicit. By using the available data on detectorists and their finds we begin to see that traditional archaeology and its sources are confronted with a significantly different picture to the one available to scholars in previous decades. We possess data which allows us to present a quantitative model evaluating the scale of metal detecting activities in the Czech

Republic including both numbers of detectorists and numbers of items found. As the data are non-exact in nature, it is necessary to regard the model as an approximation.

Based on information available from resellers of metal detecting finds, web sites (e. g. www.lovecpokladu.cz, www.detektorweb.cz) and data from social networks, it is possible to estimate the number of metal detectorists in the Czech Republic to between 15 and 30 thousand. The most important subgroup in this model are the most active individuals who set out for a “treasure hunt” more than once a week. Their number is estimated to be between 3 and 5 thousand. We assume that about 20% of the active treasure hunters are primarily focused on archaeological artefacts. Following the information obtained from 5 archaeological institutions (4 museums and 1 cultural heritage protection institution) cooperating with metal detector practitioners, we estimate that one active detectorist focused primarily on archaeological artefacts can collect approximately 90 artefacts (identifiable metal artefacts ranging from Copper Age to the Middle Ages) every year on average. Detectorists who are not focused on archaeology usually find about 5 archaeological artefacts per year on average. Combining these figures leads to a total of 90 thousand archaeological metal objects being found every year. Unfortunately most of them will never find their way into an archaeological institution. Note that this calculation excludes organised groups of looters specialised on specific sites such as Bronze Age hill forts and Celtic oppida. These specialised groups have had a catastrophic impact on archaeological heritage but its true extent is unknown. Given this situation, it is clear that the introduction of metal detecting devices to the public sphere without any idea/possibility of large scale regulation has had a devastating impact on archaeological heritage. On the other hand the data coming from the detectorists who are willingly cooperating with archaeological institutions reveals new facts that would have otherwise remained invisible.

Most detectorists target open tilled fields. Although we can now consider the most attractive open-field sites (e. g. short-term Roman army camps) depleted, it is surprising how long periodically ploughed topsoil can continue to yield more and more artefacts. Using an example of topsoil potential of particular Moravian sites, between 2007 and 2014, three detectorists acquired 372 Roman bronze and silver artefacts (including 134 brooches and 66 coins) at a site near Rakvice (Břeclav District). This site is popular among treasure hunters and has been extensively looted. The above mentioned salvaged artefacts represent merely a small proportion of the total amount of artefacts looted from this site. At another Moravian polycultural site, two detectorists collected 67 Roman coins, 48 brooches from various periods and over

200 identifiable bronze objects.

Bronze Age hill forts are sites where the cultural layer is usually not disturbed by agricultural activities. Estimating the numbers of items looted from such sites is next to impossible as they are the main target of specialised looting groups, where only limited and uncertain information comes to light from time to time (cf. Szabó 2013). We can be certain though that the numbers of bronze hoards at (or in the surrounds of) these sites were much higher than previously thought. An example of a well-documented case is a site near Kladky (Prostějov district) – a Bronze Age hill fort previously unknown to archaeologists and looters. After its recent discovery, it was subjected to systematic metal detecting which yielded five bronze hoards and about 80 Bronze Age metal artefacts (Vích 2012).

Despite the disastrous scale of such pillage, it is important to realize that this sad situation informs us not only about how many artefacts may have been looted from the sites across the Czech Republic, but also that a site’s topsoil is usually saturated with hundreds of artefacts of high informational value – a fact that has been unknown, or ignored by many archaeologists. It also tells us that there are many more archaeological metal artefacts distributed around the country concentrated at social-economic hubs such as hill forts, than we were prepared to admit. This knowledge can throw new light on basic methodological and theoretical questions, such as the recognition of the informational value of the topsoil and the closely related issue of identifying important social-economic hub sites that were previously considered to be less significant open-field settlements (Čižmář, Kolníková 2006). It also contributes to the archaeologization process. Strikingly numerous finds of brooches we have been encountering at so many Roman settlements tell us about the significant imbalance between the amounts of items preserved in often overlooked cultural layers compared to the typical target of the archaeological study – the sunken feature.

When summarising the overall situation, one cannot resist asking the question whether there was an opportunity to employ any measures to prevent such large scale looting. The answer is unfortunately quite simple. In the current liberal social environment, neither archaeologists as individuals, nor archaeology as a profession has had a chance to confront the trend successfully in the legal sphere. This unsatisfactory situation exists in other European countries and is a testament to the complexity of the problem (Karl 2011; Kobyliński, Szpanowski 2009; Szabó 2013; Zerner 2001; Lehorst 2013). Yet there are few countries where the proliferation of metal detecting is viewed in positive light. According to Danish archaeologists, metal detectors in the hands of the general public

have brought more knowledge than damage. The key lies in local patriotism and confidence in public institutions (Dobat 2013). This example indicates that the scale of the metal detecting problem in each country may be more dependent on social rather than the legal framework. The problem of metal detecting in the Czech Republic is exacerbated by the high degree of mistrust of public institutions, including museums, and the little interest that the general public takes in cultural heritage issues.

The advent of the metal detecting era is an inevitable result of the technological-economic development of a democratic, liberal society. In the current political climate, no satisfactory mitigation measures have been developed and the scale of the damage has been dependent mostly on the social situation combined with cultural heritage awareness of the general public. Therefore the last 25 years of uncontrolled metal detector use has resulted in irreversible losses to Czech archaeological heritage. Hundreds of thousands of metal artefacts have been lost. On the other hand we cannot ignore the fact that the mass use of metal detecting devices has revealed a new range of important phenomena which would have otherwise remained unknown to archaeology.

Kontakt

Aleš Navrátil

Muzeum města Brna, p. o.
Špilberk 210/1
CZ-662 24 Brno
navratil@spilberk.cz